

SMÅ BØRNS LIVSVERDEN

Lisbeth Eriksen

I det følgende præsenteres resultatet af en fænomenologisk analyse af erindringer fra min tidlige barndom (ca. 2½ til 5 år). Denne analyse er foretaget med det formål at afdække væsentlige træk ved det lille barns livsverden.

Arbejdet er en del af et større arbejde, hvor voksnes barndomserindringer analyseres med henblik på at belyse de måder, hvorpå det lille barn oplever og tænker over sig selv og verden.

Den kritiske læser kan med rette efterlyse en begrundelse for at forsyne udviklingspsykologien med nok en datamasse, der stammer fra så usikre og på mange måder ukontrollerbare kilder som voksnes barndomserindringer.¹ Begrundelsen er en antagelse af, at »gode« huskere, selv under hensyntagen til ovennævnte usikkerhed, kan forsyne os med et materiale, der kan give os adgang til et område, der kun kan belyses meget sparsomt og med endnu større usikkerhed igennem andre metoder f. eks. observation og interview.

Det erindringsmateriale, der anvendes i nedenstående analyse, foreligger for størstedelens vedkommende i form af spontant erindrede episoder og forløb, der kan tidsbestemmes: før eller efter en flytning, min lillebrors fødsel, da min far fældede kirsebærtræet osv.

Et barn i de voksnes verden

Verden er på en gang absolut og bestemt og samtidig gådefuld. Det er en »'hvad er det?'-verden.« Den er hverken ny eller ukendt, for den har været der altid, og jeg kender den og alle tingene, alligevel er den »fremmed« på samme måde som et fremmed menneske første gang, jeg møder det. På en måde ved jeg godt, hvem det er; men jeg kender det ikke.

Verden er først og fremmest de voksnes verden, og en gang vil den også blive min. De voksne er store, de kan verden. De ved »hvad det er.« De er kompetente. Når min mor og købmanden drøfter varerne, udstråler de kompetence. De ved og kan. Jeg deltager som tilskuer til denne overdådige opvisning med den kommende aktørs intense interesse og begynder så småt at forsøge at gøre mig gældende »Har De noget emmenthalerost?« spørger jeg, engang vi træder ind i en forretning, ud fra en over-

Lisbeth Eriksen er mag. art i psykologi og ansat som amanuensis ved Psykologisk Laboratorium, Københavns Universitet.

bevisning om, at dette må være den rette måde at indlede forhandlingerne på, når man er på indkøb. At der er en bestemt og rigtig måde at gøre tingene på, er tydeligt. De voksne modtager gæster, sladrer med naboen, laver mad, kører på cykle, strigler heste, slagter høns, altsammen med en sikkerhed og selvfølgelighed, der viser mig, at der er bestemte måder at gøre tingene på. Jeg ved, at jeg også vil kunne engang, selvom jeg ikke kan nu.

Jeg er aktiv i de voksnes verden på samme måde, som jeg forholder mig til mønstret i tapetet eller et billede, som jeg ved må forestille et eller andet, som jeg ikke har fundet ud af endnu.

De voksnes verden, som jeg lever i, er fuld af uforståelige regler, forbud og påbud. Disse regler, påbud og forbud, som på forskellig vis begrænser mine udfoldelsesmuligheder er måske – ved siden af at være uforståelige – ubehageligt forbundne med trusler om straf, hvis de bliver overtrådt; men jeg er ikke i tvivl om berettigelsen af den slags forskrifter eller regler. Ganske vist stiller jeg mig tvivlende overfor berettigelsen af forbudet imod at gå ind til hønsene og forsøge at kæle med dem. Jeg er nemlig sikker på, at hønsene ville elske det, hvis jeg kunne få fat i dem; men jeg er samtidig helt klar over, at der ligger regler og forskrifter bag alt, hvad de voksne gør, og det er vigtigt for mig at finde ud af, hvad de går ud på, og lære at overholde dem.

Det er ikke sådan, at jeg har min verden, og de voksne har deres verden. Nej. Jeg befinder mig i de voksnes verden, som jeg er i fuld gang med at tyde, trænge ind i og gøre mig gældende i: Jeg ved, at de voksne kan en masse, jeg ikke kan, og jeg er overbevist om, at de beslutninger, de træffer på mine vegne, og hvis gavnlighed, jeg ikke kan gennemskue, for det meste er berettigede, også selvom de umiddelbart virker ubehagelige.

Ordene

Ordene er som en slags musik, der næsten konstant flyder i luften omkring mig og i mit eget indre. De er betydningsladede, uden at jeg kender betydningerne. På dette tidspunkt ved jeg godt, at borde er borde, heste er heste osv. At ting er og at dyr og mennesker hedder. F. eks. har vi to heste, der hedder Hans og Grethe, engang havde vi en hest, der hed Thor, den har vi ikke mere, fordi den havde sparket min far osv. Men en masse af disse gådefulde, og interessant klingende ord har endnu ikke fundet deres hjemsted.

Min mor og nabokonen holder kaffeslabberas. Jeg sidder nede under bordet og lytter til denne strøm af ord, hvormed de åbenbart beriger hinanden med nyttige oplysninger. Selvom jeg ikke forstår en brik af det hele, er det klart for mig, at der foregår vigtige og betydningsfulde udvekslinger, det er vist nok to, der gerne vil giftes, og det er ikke så godt.

Pludselig skiller nogle ord sig helt klart ud af strømmen. Det er nabokonen, der med sin milde og klare stemme siger: »De har æ noe å gywt dem o!« En klar og inappellabel dom, jeg vidste bare slet ikke, hvad ordene betød. Jeg brugte megen tid det efterår og den vinter på at vende dem, sige dem for mig selv med forskelligt tonefald. Hver gang vi kom forbi det lille hvide hus ved søen, hvor en parterne boede, spekulerede jeg over, hvad de ord betød, og hvorfor det mon var så slemt »æ å ha noe å gywte sæ o.«

Jeg bruger megen tid på at vænne mig til ordene, omgås dem og bruge dem rigtigt.

At få ordene forbundet med ting og personer er uproblematisk. Når de voksne begynder at forklare og vise mig et eller andet, bliver det problematisk.

Ordene flyder, og jeg skal holde styr på den måde tingene foreligger for mig, samtidig med at jeg skal holde styr på den voksnes ord og finde ud af, hvor de måske kunne høre hjemme, finde frem til det bevidsthedsindhold, der eventuelt kunne passe til de ord. Desuden er jeg travlt beskæftiget med at overholde de gældende konversationsregler, nikke, sige ja, se spørgende ud på de rette steder osv. Mange af de ting, de voksne siger til mig, og som de forventer, jeg skal sætte pris på, nikke anerkendende til eller grine af, er komplet uforståelige for mig, det er udelukkende den voksnes mimik og gestus, som fortæller mig, hvilken type svar, der forventes. En dag, hvor min far og jeg kører til den nærliggende by for at handle, kommer vi forbi et stort træ med en platform oppe i kronen. Min far peger derop med pilsken og siger: »Deroppe bor manden med træbenet med sin kone!« Selvom jeg var lidt usikker, opfattede jeg det som en spøg, ikke en saglig oplysning, og lo ad det. Men tvivlen satte mange tanker i gang, og jeg spekulerede længe over, hvordan det mon kunne være at bo sådan et sted, og over hvordan manden kunne komme så højt op i træet med sit træben.

Kan Gud se alt?

»Kan Gud se alt?« Spørger jeg min mor. »Ja!« Svarer hun. Efter nogle dage vender jeg tilbage til problemet. »Kan han også se igennem mure?« »Ja!« Svarer hun. Derefter arbejder jeg i en lang periode med problemet, idet jeg forestiller mig, hvorledes en Gud, der kan se alt, må være indrettet/se ud. F.eks. må han have øjne over det hele. Jeg forestiller mig en Gud, der er nøgen og forsynet med øjne over det hele. Det kan godt lade sig gøre. Så får jeg et problem. Denne Gud, der er forsynet med øjne over det hele, for det må han være, hvis han skal kunne se alt, må nødvendigvis hvile på et eller andet, og de øjne, der sidder på undersiden af hans fødder, og som hviler på et underlag, kan han ikke bruge til at se med. Altså kan Gud ikke se alt!² Jeg kunne godt acceptere, at Gud kunne se

igennem mure; men at han skulle kunne se med øjne, der var tildækket, kunne jeg ikke acceptere. Min mor måtte være fejlinformeret.

Åget

De voksne bærer spande med åg. I fantasien forsøger jeg at komme ind under åget og bære det. Jeg har to billeder. Et hvor jeg sammenligner min krop med åget og må erkende, at jeg er for lille, min krop og åget passer ikke sammen. Et andet hvor jeg er den stolte bærer af åget. Begge billeder er lidt forbavsende, usikre. Jeg forsøger f.eks. gang på gang at »tilpasse« krop og åg til hinanden, da jeg ikke kan acceptere, at det ikke kan lade sig gøre; men jeg må opgive. Det åg er simpelthen for stort. Jeg slår mig til tåls med, at jeg vil kunne, når jeg bliver stor.³

Barnets perspektiv på verden og på sig selv

Det lille barns perspektiv på verden (og på dets handlinger) er bestemt af dets dobbelte perspektiv på sig selv, idet det på en gang opfatter sig som nuværende aktør, for hvem bestemte handlinger er mulige, mens andre er udelukkede, og som kommende aktør, for hvem en række handlinger, som ikke på nuværende tidspunkt er mulige, successivt vil blive aktuelle og mulige.

Verden, der tages for givet og uforanderlig, fremtræder på en gang som arena både for de nuværende handlinger og for de handlinger, som det lille barn en gang vil kunne udføre, når det er blevet større og til sidst voksen. Det lille barn forstår sig selv i et tidsperspektiv »som person, såvel i relation til andre personer som i relation til de ændringer, det undergår tidsmæssigt, dvs. i forhold til den, det har været, og i forhold til den, det vil blive.«⁴ Det begynder at forholde sig til de »typiske biografier«⁵, som det opfatter som mulige fremtidsplaner.

Det lille barns naturlige indstilling til verden

Det lille barns indstilling til verden rummer i sig alle de karakteristika, som ifølge Alfred Schutz også karakteriserer *hverdagslivets naturlige indstilling*, hvor følgende tages ureflekteret for givet: »a) andre menneskers korporlige eksistens, b) at disse kroppe er i besiddelse af en bevidsthed, der i det væsentlige ligner min, c) at genstandene i omverdenen, min egen og mine medmenneskers umiddelbare omverden inklusive, er de samme for os og har samme betydning for os, d) at jeg kan indgå i gensidige relationer og gensidige handlinger med mine medmennesker, e) at jeg kan gøre mig forståelig for dem (hvilket følger af det fore-

gående), f) at der historisk og på forhånd er givet en ordnet social og kulturel verden som referenceramme for mig og mine medmennesker i en sådan grad, at den på en måde tages for givet, som den »naturlige verden«, g) og at den situation, hvori jeg på et hvilket som helst tidspunkt befinder mig, derfor kun i meget ringe grad udelukkende er skabt af mig.«⁶

Det lille barn *ved*, at den verden og de voksne, der i stort omfang er uforståelige og gådefulde, en dag vil være forståelige, på samme måde som det *ved*, at det en dag vil kunne bære spande i åg, lige så elegant og magtfuldt som de voksne. Det *ved*, at ord og ting betyder *noget*, det ved endnu ikke *hvad*. Det forholder sig ikke skeptisk eller tvivlende overfor verden og de oplysninger, det får; men det undrer sig, når oplysningerne udfordrer dets hidtidige erfaringer, som oplysningen om, at Gud kan se alt gjorde. Hvis udfordringen er tilstrækkelig stærk og animerende *tænker* det, ikke motiveret af tvivl og skepsis, men for at finde ud af, forestille sig, hvordan det kan lade sig gøre (at Gud kan se alt). Først efter afprøvningen af de tænkelige løsninger fældes dommen. Det kan ikke være rigtigt; min mor må have taget fejl!

NOTER

1. Problemet diskuteres indgående i Applied Cognitive Psychology vol 8, hvor et helt nummer er helliget diskussionen af barndomserindrings anvendelighed med hensyn til at afdække seksuelt misbrug i barndommen.
2. forløbet strækker sig over en flytning, da jeg var 3½ år.
3. kan tidsfæstes til den sommer, hvor jeg var knapt 3 år.
4. Enggaard, 1982 s. 7.
5. Schutz og Luckmann, 1973, s. 95: »the social structure is given to him (the individual) in the form of typical biographies. Thus the social structure is the rigid boundary in which his age, his life-plans, and thus his priority structures and daily plans gain concrete form«.
6. Schutz og Luckmann, 1973, s. 5, min oversættelse.

LITTERATURHENVISNINGER

- Applied Cognitive Psychology* (1994) Vol.8, Issue No. 4.
 ENNGAARD, JAN (1982): *Småbørns selvforståelse*. Danmarks Pædagogiske Institut.
 SCHUTZ A. and LUCKMANN TH. (1973): *The Structures of the Life-World*. Evanston.